

De didactische diamant

Artikel DRS november 2021, Piet Murre

Het grote vraagstuk waar een christelijke school voor staat is hoe ook in de gewone lessen een christelijk perspectief kan doorklinken. Een christelijk perspectief is immers niet alleen van belang bij godsdienst of bij dagopeningen. Christen-zijn betreft het gehele leven (inclusief het schoolleven) en niet een paar geselecteerde onderdelen. Een christelijk perspectief kan er ook echt zijn in de lespraktijk van alledag, bij gewone lessen, maar het gaat niet vanzelf. Het kan: Een leerling zei dat ze van bepaalde lessen Engels meer geleerd had dan vele lessen godsdienst - niks ten nadele overigens van godsdienst of godsdienstlessen. Maar hoe dan? Er is kennelijk volgens die leerling iets gebeurd in die vaklessen. Wat is dat, en wat moet je er voor doen? Hoe helpt de didactische diamant jou daarbij als leerkracht?

De gewone les: seculier of christelijk?

Het hoeft weinig betoog dat het christelijk gehalte van een school vaak vooral te merken is aan de direct zichtbare dingen, als een dagopening, bidden en danken voor het eten, een godsdienstles, en soms kledingregels. De gewone les is meestal precies wat het woord zegt: gewoon. Net als ergens anders. Net alsof er op dat moment eigenlijk toch neutraal terrein is. Dat is geen verwijt aan hardwerkende leerkrachten, maar wel een constatering die keer op keer uit onderzoek blijkt. Het roept wel de vraag op hoe het anders kan en hoe gewone lessen meer vanuit een christelijk perspectief gegeven kunnen worden.

In het werken met docenten in basisscholen en scholen voor voortgezet onderwijs merken we binnen het lectoraat Schoolvakken en Didactiek dat leerkrachten op heel verschillende manieren proberen om toch invulling te geven aan dat christelijk perspectief. Er zijn bijvoorbeeld collega's die het zoeken in het aanhalen van bijbelteksten. Nu kan het zeker geen kwaad om te zien waar dat op een natuurlijke manier functioneel is en meer zou kunnen (zie bijvoorbeeld mijn artikel in DRS van oktober 2019). Maar grote risico's zijn dat we het daartoe beperken, dat het gekunsteld wordt en als een tang op een varken slaat, en dat er veel is waarbij er slechts met grote verbeeldingskracht een link kan worden gevonden tussen lesinhoud en een letterlijke quote uit de Heilige Schrift. Sterker nog, de rest van de les kan een volstrekt seculiere geest ademen terwijl toch een bijbelvers wordt geciteerd.

Het is daarom zaak om een niveau dieper te gaan. Een gewone vakles vertelt ook altijd een verhaal, net als een methode ofwel lesboek. Hoe spoort dat verhaal met het Bijbels getuigenis of hoe kan het daarmee beter gaan sporen? Daar zit een inhoudelijke kant aan en een kant van de daadwerkelijke 'geleefde' lespraktijk. De 'Didactische Diamant' geeft in zeven ontwerpprincipes handvatten hoe je gewone lessen meer kunt geven vanuit christelijk perspectief. Dat geldt als je lessen van de grond af aan zelf ontwerpt, maar ook als je bestaande lessen (meestal gebaseerd op een methode) herontwerpt. Cruciaal, als altijd, is je houding als leerkracht. Maar dat sluit natuurlijk niet uit dat je gebruik kunt maken van gereedschap. Hoe ziet die didactische diamant eruit, en valt daarmee iets te zeggen over de lessen waar de leerlingen uit de introductie van dit artikel zo door geraakt waren?

De zeven ontwerpprincipes

De diamant bestaat uit zeven ontwerpprincipes. Principe 1 luidt: 'Doe meer met minder' en principe 2 zegt hoe je dan moet kiezen: 'Kies scharniermomenten'. Hoe beter je de essentie van een vak, thema, of aspect te pakken hebt als leraar, hoe beter je de franje

erf kunt laten. Dat vraagt goed nadenken, lezen en studeren, mijmeren en mediteren en collega's raadplegen. In het voorbeeld van de lessen Engels was het thema 'jobs'. Dat kun je aanvliegen met het vocabulaire dat betreffende hoofdstuk in het boek staat en wat oefeningetjes waarin diverse vaardigheden een rol spelen. De standaardles, als het ware. Puur qua taalverwerving hoeft daar nog niet zoveel mis mee te zijn (al valt er veel meer van te zeggen). Maar het wordt anders als je nadent over de kern van wat hoort bij het thema 'beroepen'. In eerste instantie leidde dat tot een nieuw stukje les waarbij beroepen uit de Bijbel werden betrokken. Dat is een stap de goede kant uit, maar kan tegelijk ook nog heel oppervlakkig zijn. Echter, hier gaf dat de leerlingen de woordenschat die ze nodig hadden voor een volgend deel van de lessenserie, namelijk het gesprek over hoe je je eigen beroep kiest en wat de Bijbel daarover zegt. In het Engels dus, en dat in een eerste klas in het voortgezet onderwijs. Dat is best knap. Wat zou de Heere willen? Hoe kies je en kijk je als leerling van 13 naar je toekomstige beroep? Meer dus met minder (principe 1) door op zoek te gaan naar een essentie, een scharnierpunt waarom heen je lessen kunnen draaien (principe 2).

De principes 3, 4 en 5 van de didactische diamant zijn het gebruiken van authentieke bronnen, het cultiveren van aandacht en het betrekken van de hele leerling en niet alleen zijn hoofd. Hart en handen zijn immers ook belangrijk. Ook al reduceert de godloze wereld de mens soms tot zijn brein dan moeten wij dat nog niet doen. Het hart moet geraakt worden, de handen gebruikt en het hoofd ingezet. De ontwerpprincipes 3-5 gaan samen op en versterken elkaar. Vervolgens zijn ze ook alleen toepasbaar als ook recht gedaan wordt aan de eerste twee. Ze zijn in lijn met het serieus nemen van de ander (uiteindelijk een uiting van liefde als het goed is; de tweede tafel van de wet) en van wat ons vanuit schepping en cultuur aangereikt wordt.

De lessenserie over beroepen betrof aanpassingen aan wat het lesboek bij het betreffende hoofdstuk aanbood. Bij een andere lessenserie ging het over kinderarbeid tijdens de industriële revolutie in Engeland. Een authentiek filmpje bracht dat dichtbij en trok de leerlingen het onderwerp in. Het raakte hun hart. In enkele lessen werd er (vanzelfsprekend) nieuwe taal geleerd door de leerlingen, kwam er kennis van de cultuur van het land, en trad er reflectie op. Aan kinderarbeid zitten veel kanten en het verhaal leidt niet tot een simpel goed-fout schema. Er moet nagedacht worden en kritische zin geoefend. Zonder werkende kinderen hadden de gezinnen vaak ook te weinig geld om rond te komen bijvoorbeeld. Ook lag er in deze lessenserie Engels in klas 1 een natuurlijke link naar de relevantie voor het heden als het gaat om sweatshops in Azië voor kledingproductie. Aandacht, authenticiteit en hart en handen gingen samen op.

De laatste twee ontwerpprincipes van de didactische diamant horen ook bij elkaar. Wees gericht op tekenen van hoop en verlossing (principe 6) en ga in tegen in christelijke tendenzen bij jezelf, in onze subcultuur en in de bredere cultuur (principe 7). Deze laatste principes kleuren de eerste vijf. Ze kunnen ook alleen maar goed functioneren in die samenhang. Anders worden ze een niet erg goed passend glazuurtje bovenop iets dat snel en oppervlakkig is (het tegendeel van principe 1 en 2) en dat zeker geen aandacht cultiveert en leerlingen niet raakt (het tegendeel van de principes 3-5). In bovenstaande schetsen van lessen Engels is te zien hoe principe 6 en 7 tot expressie kunnen komen.

Aanpak en voorbeelden.

Er is veel mogelijk met de reguliere lessen die onderwijzers dag in dag uit met veel liefde verzorgen. Met behulp van de didactische diamant kan een docent bestaande lessen opnieuw bezien of nieuwe ontwerpen. Dat vraagt vakkennis, studie en liefde, gebed en meditatie. Je moet als leerkracht wat durven uitproberen en het helpt als je daarin gesteund wordt door je collega's en leidinggevende. Het vraagt ook rust en tijd en aandacht; principe 4 geldt niet alleen voor kinderen, net zo min als de andere. Niet alles tegelijk willen doen is dan ook verstandig. Als je één van de ongeveer 25 lessen per

week aanpakt kom je in de loop van de tijd heel ver. Begin ook niet met de lastigste lessen, maar daar waar je mogelijkheden wat meer binnen handbereik ziet. Binnen het lectoraat Schoolvakken en Didactiek hebben we daar in alle soorten van onderwijs en bij veel vakken mooie voorbeelden van gezien, waarvan er ter inspiratie ook een aantal op de kennisbank van het onderzoekscentrum van Driestar educatief staan. Daar is ook de lectorale rede 'Meer door minder' te vinden waarin de gedachten in dit artikel verder uitgewerkt staan.

Gaat het dan altijd goed? Nee. Er was ook een leerling die zei dat hij niks geleerd had. Maar verreweg de meeste reacties waren positief. Bemoedigend soms ook: 'We mogen God echt heel dankbaar zijn dat wij in goede omstandigheden alles mogen doen en we überhaupt naar school mogen en kunnen.'

Bespreken

1. Hoe ziet een gewone les er bij jou uit? Welke mogelijkheden om dat meer vanuit een christelijk perspectief te doen zien je collega's?
2. Met de Didactische Diamant werk je in gewone lessen ook aan waarden, aan christelijk burgerschap, aan motivatie, aan persoonsvorming. Eens? Hoe dan (niet)?
3. Wat heb je nodig om een aantal lessen te herontwerpen? Hoe kun je dat gaan regelen?